Különlenyomat a Budapesti Szemle 1934. szept.—okt. füzetéből.

MAGNA CARTA — ARANYBULLA.

(Szellemi érintkezések angolok és magyarok között III. Béla és II. Endre korában.)

— Első közlemény. —

Az Aranybulláról, közjogunk e termékenyítő forrásáról ma az az általános vélemény, hogy formában és szellemben egyaránt teljesen függetlenül készült az angol Magna Cartától, hogy jóformán semmiféle komolyabb kapcsolat nem mutatható ki Anglia és Magyarország között, mely az ellenkező feltevést, Széchenyi és Szalay nézetét indokolná.[1] Újabban egy-egy lépés történt ugyan abban az irányban, hogy az Aranybulla némely idegen légkörből hozzánk átültetett eszméjének — különösen a jus resistendinek — eredetét az angol jog és alkotmány fejlődésével hozzák ha csak közvetett kapcsolatba is, de ezek a kísérletek — sok jeles megfigyelés mel-

[1] «Úgy a betű, mint a tartalom szelleme kizárja azt, mintha a magyar alkotmányosságnak e zsöngéje bármit is kölcsönzött volna az alkotmányos mintaállamnak nálánál valamivel régibb, oly óriási jövőre hivatott alaptörvényéből . . . Ha valami idegen befolyás érezhető az Aranybullán: ez legnagyobb valószínűséggel az aragonokra vezethető vissza.» (Marczali H.: *A magyar nemzet tört.* II. 407.) — «S ha figyelembe vesszük azt, hogy Magyarország és Angolország közötti távolság sokkal nagyobb, semhogy az Angolországban támadt eszmék a középkori közlekedési és gondolatközlési eszközök mellett Magyarországon hét rövid év alatt általánosan elterjedhessenek, akkor át kell látnunk azt is, hogy az Aranybulla nem lehet a Magna Carta folyománya, annál kevésbbé utánzata stb.» (Ferdinandy Geyza: *Az aranybulla* 1889.) — «Az angol Magna Carta és Aranybulla forrásszerű összefüggését vitató feltevés a források világa mellett összeomlik.» (Hóman Bálint és Szekfű Gyula: *Magyar történet* II. köt. 359.) — «Sohasem lesz megállapítható, hogy az Aranybullában kifejezésre jutó gondolatok honnan jöttek hozzánk.» Ekhardt F.: *Századok* 1933. 1—3. sz. 98.)

lett is — nem tudtak rést ütni az általános történeti, jogi felfogáson és vélekedésen.[1]

E nagy horderejű kérdés, van-e a Magna Carta és az Aranybulla, Európának e két legrégibb alkotmányformája között okozati hasonlóság, még nem látszik véglegesen megoldottnak, különösen nem, ha a kialakult véleménnyel össze akarjuk egyeztetni mindazt, amit egykorú angol és magyar szellemi érintkezésekről tudunk. E dolgozatban csakis az angol és magyar érintkezéseknek szűk és sokszor el-elakadó ösvényén keressük az összekötő kapcsolatot a két híres szabadságlevél között és ha a felette gyér, egymástól elszigetelt adatok összeegyeztetésével, értékük mérlegelésével, a tények egymásba kapcsolódó logikájának kimutatásával meg tudjuk könnyíteni annak a hídnak megépítését, mely az Aranybulláról a Magna Carta felé ível, akkor a történettudománytól kell a felvetett kérdésre választ várnunk: vajjon elég szélesnek találja-e az angol és magyar érintkezések felületét arra, hogy belőle az angol szellemnek a távoli Magyarország felé való áradására tudjunk következtetni? És akkor önmagától oldódik meg a sokat vitatott kérdés: a két régi alkotmány közötti hasonlóság a véletlen különös játéka-e, egy nagy általános szellemi áramlatnak egymáshoz hasonló, de egymástól teljesen független kifejezése, vagy csakugyan az angol szellem hatását kell ősi alkotmányunk formájában és tartalmában keresnünk?

E munkához a hazai forrásokból felhasználtunk mindent, ami csak hozzáférhető volt. De sok tekintetben kiegészítést kaptunk az egykorú angol krónikairodalomban, melynek gazdagságára, megbízhatóságára jellemző Stubbs szava, hogy a németek e korbeli történetük jórészét az angol krónikákból tudják. Különösen az angol királyi udvarral és a külfölddel folytonos érintkezést fenntartó kolostorok (St. Albans jeles krónikásával, Roger de Wendower-rel, azután a XIII. század legnagyobb angol krónikásával, M. Paris-sal) krónikái tudnak a kor viszonyaihoz képest sokat a külföldről

[1] Divéky Adorján akadémiai értekezésére és Horváth Jenőnek minap elhangzott előadására célozok.

és noha hazánkról természetszerűleg csakis igen szerény keretekben találunk feljegyzéseket, ez mégis elegendő, hogy az angol és magyar kapcsolatok történetének rajzát szilárd alapra helyezzük.

Négy külön fejezetben foglaljuk össze kutatásaink eredményét: 1. III. Béla rokonsága az angol királyi házzal. 2. A keresztes hadjáratok. 3. Szellemi központok (Párizs—Róma). 4. Robertus Anglicus. Mindegyikben igyekeztünk a feleslegeet, a haszontalan terhet elhagyni és csakis a főszempontokat, de azokat annál pontosabban, kidomborítani.

III. Béla rokonsága az angol királyi házzal.

III. Béla uralkodása idejében, tehát azokban az évtizedekben, amikor a távolabbi Nyugat, főleg Franciaország szellemi hatása közművelődésünk egyik tényezőjévé válik, ugyanakkor szivárog át hazánk talajába az angol-normann kultúrának is egy-egy gondolata, hatása. Egy századnál nagyobb korszakkal kell visszamennünk, míg jelentősebb kapcsolatokat állapíthatunk meg a távoli szigetország és hazánk között. A magyar király udvarába menekült angol-szász hercegek, Margit skót királyné emléke tán rég felejtve volt, amikor III. Béla második házassága ismét hidat vert a két ország között. Igaz, hogy csak közvetett rokoni kapcsolatba került a házasság révén az Árpád-ház a Plantagenetekkel, hisz Béla királyunk francia királylányt vett feleségül, Párizsból hozta, de ennek ellenére rá kell mutatnunk a történeti köztudat egyoldalúságára, mely Margit királynénak csupán csak francia származását hangsúlyozza. Adva volt ugyan III. Bélának a francia királylánnyal kötött házassága eredményeként a természetszerűleg meginduló francia hatásoknak gazdag háttere, de a mellett nem szabad elfelejtenünk magának Margitnak neveltetését, hányatott életét Normandiában, Angliában, amikor a hatalmas II. Henrik angol király legidősebb fiának, ifjabb Henriknek volt jegyese, majd pedig felesége. Hisz, mielőtt Magyarországba került, alig töltött néhány esztendőt francia szülőföldjén. Jövendőbeli angol királynénak nevelték, gyermekkora, ifjúsága, első házassága

emlékei elválaszthatatlanok az angol-normann környezet politikai és szellemi légkörétől. A francia származás ne feledtesse el az angol környezetet, melyben a fiatal királyleány nevelkedett és amelyben később, mint Angliának megkoronázott ifjabbik királynéja oly nevezetes szerepet játszott.

Az ifjabb Henriknek atyja, II. Henrik angol király kívánságára még 1158-ban jegyezték el VII. Lajos francia király még alig néhány esztendős leánykáját. Rögtön az eljegyzés után a gyermekleányt II. Henrik egyik hívére, Robert de Noviburg-ra («dapifero et Iustitio totius Normanniae») bízza, ki Normandiában neveli a jövendőbeli angol királynét mindaddig, amíg a zsengekorú leányka fel nem serdül.[1] A házasságot — névleg — ismét az angol király kívánságára 1160 november 4-én kötötték meg, ami II. Henriknek jogcímet adott Margit hozományának, több városnak rögtöni elfoglalására. Normandiában, normann-angol környezetben nevelkedett tehát az ifjú francia királyleány, míg jegyese, illetőleg férje Thomas à Becket canterbury-i érsek házában volt 1163-ig. Az ifjú pár életében 1170-ig semmi különös változás nem állt be, de ebben az évben valósította meg az angol király azt a szerencsétlen gondolatot, hogy fiát, ifjabb Henriket megkoronáztassa. Június 14-én tétette a koronát a yorki érsekkel Westminsterben fia fejére, Margit megkoronáztatása még csak szóba sem került. Normandiában, Caenban hagyták.[2] E kor egyik jólértesült krónikása, Roger de Hoveden, aki II. Henrik szolgálatában állott, meglehetős részletességgel beszéli el az eseményeket, melyeknek központjában az ifjú királyi pár állott.[3] Ezek szerint a francia király roppant

[1] Xystus Schier: *De Maria Porphyrogenita Sponsa, Anna et Margarita coniugibus Reginis Belae III. Hungariae Regis,* Viennae. L. a jegyzetet az MCLIX. évhez: Miután a két király a házassági szerződést megkötötte, II. Henrik «summisque honoribus affectus rediens filiam Regis Francorum secum adduxit et eam custodiendum et nutriendum Roberto de Novoburgo fideli suo tradidit. (Robertus de Monte Krón.) Ez a Robertus de Novoburgus (Newburgh) Normandiának legfőbb bírája volt, élete végén a bec-i apátságba vonult vissza, 1185-ben halt meg. L. Dict. of Nat. Biogr.

[2] *Script. Rerum Brit.* 67. VII. 309.

[3] *Chronica Magistri Rogeri de Houedene.* Ed. by W. Stubbs. Script. Rer. Brit. 51. I—IV. vols.

haragra gerjedt, amikor lánya mellőztetéséről értesült, nagy sereggel tört be Normandiába. II. Henrik átkelt, kibékült Lajossal, akinek megígérte, hogy Margitot férjével együtt meg fogja koronáztatni. Közben Margit anyósával, az angol királynéval, együtt Caenben időzött. Várniok kellett, míg parancsot kapnak az Angliába való áthajózásra.[1] Ez 1172 szeptember havában Winchesterben meg is történt, a rouen-i érsek koronázta meg őket.[2] November 1-én az ifjú királyi pár visszatért Normandiába. Az utolsó két esztendőben, amikor az írországi és normandiai események foglalkoztatták II. Henriket, jóformán fia volt Anglia uralkodója . . .

Megkoronáztatásuk után a francia király látogatására indultak. Nagy örömmel, pompával fogadták őket, de VII. Lajos, aki az angol királytól félt, őt mint ellenségét gyűlölte, azt tanácsolta vejének, hogy atyjától, II. Henriktől követelje magának Angliát vagy pedig Normandiát. Az angol király azonban, aki a francia ármánykodástól tartott, követet küldött fiáért és Margitért. Parancsára visszatértek Normandiába.

A francia király álnok tanácsa nem talált süket fülekre az ifjú angol királynál. Atyja birodalmába visszatérve, most már részt követel az uralkodásból. II. Henrik visszautasítja ezt a kérést, mire ifjabb Henrik a francia királyhoz menekül. Margit Normandiában marad, ahonnan az angol király feleségével együtt átviszik Angliába. 1174 július 8-án kötnek ki Southamptonban. A hatalmas Plantagenet most Canterburybe siet. Történelmi nevezetességű vezeklése, megalázkodása Thomas à Becket sírjánál a következő napok nagy eseménye.

A későbbi magyar királyné ezeknek a mozgalmas napoknak, az egyház és korona között II. Henrik idejében elkeseredetten dúló harc utolsó szakának kor-, jóformán közvetlen szemtanuja.

Szándékosan bocsátkoztunk itt az események részlete-

[1] «Mandavit (t. i. II. Henrik) etiam Ricardo de Humez, quod filiam regis Francorum cum regina Cadomi morantem, vestibus, equitaturis, et familia decenter instrueret, ad transfretandum quando ipse mandaret.» U. o. 316—7. l.

[2] *M. Parisiensis Chron. Maj.* II. 216. Script. Rer. Brit.

zésébe, mert — mint látjuk — a krónika semmi kétséget sem hagy arra nézve, hogy Margit Normandiában, illetőleg Angliában maradt akkor is, mikor férje francia földre menekült. A francia királyleány vajmi kevés időt töltött eddigi életében francia hazájában.

A következő hat év viszonylagos nyugalomban telt el. Hoveden krónikájából arról is értesülünk, hogy 1177-ben pünkösd körül Margit atyjához megy látogatóba, ott fia született, kit Vilmosnak kereszteltek. A csecsemő azonban csakhamar meghalt.[1]

Az utolsó évek, amelyeket Margit Normandiában, ill. Angliában töltött, hányatottak, nyugtalanok voltak. A királyfiak újból fellázadtak II. Henrik ellen. Az ifjabb Henrik a lázadókhoz csatlakozik, mielőtt azonban a limoges-i összeeskövésre ment volna, nejét Fülöp Ágost francia királyhoz küldi.[2]

A történelemből jól ismertek a további események: az ifjabb király megbetegedése Rouen-ban, töredelmes bűnbánata halálos ágyán. Hívének, William Marshall-nak meghagyja, hogy vegye fel helyette a keresztet és így megbékülve a világgal ez az önző, hűtlen és a mellett mégis oly népszerű királyfi meghal. Hűséges barátja, William Marshall, a lovagiasságáról, katonai erényeiről messze földön híres államférfi el is indult a Szentföldre, sokat magasztalt, hősies tettek után 1187 őszén visszatér Angliába. II. Henrik többi fiait (I. Richárd, János) époly hűségesen szolgálja, mint az elhunyt «ifjabb királyt». Jóval későbbi életéből egy mozzanatot ragadunk ki. Ő volt Langton canterbury-i érsekkel együtt az, aki János király meg a bárók között közvetített a Magna Carta előkészítésénél. A Runnymede melletti híres találkozón (1215 június 15.) ő mint a király egyik képviselője jelent meg, a Magna Cartában is úgy szerepel, mint János tanácsadója,

[1] Hoveden id. kron. — V. ö. M. Paris elbeszélésével: «Rex autem talem nuncium debite cum veneratione suscipiens et se ad transfretandum praeparans, reginam Alienor reginamque Margaretam, filium et filiam Johannem et Johannam, secum adduxit. *Chron. Maj.* II. 1174. évhez.

[2] VII. Lajos 1180-ban halt meg.

de mint kezese is a megígért jogok hűséges megtartásának. Ez a híres férfi, a Plantageneteknek több mint 50 éven át rendíthetetlen híve, szolgája, ez volt az ifjú Henriknek legodaadóbb barátja, utolsó akaratának is végrehajtója. Margitnak is ilyenképen szűkebb angliai köréhez tartozik. Ne feledjük, hogy a későbbi magyar királyné rokonai, sógorai (I. Richárd és Földnélküli János), személyes hívei még három évtizeden át mozgatói az angolországi eseményeknek.

Henrik halála után a fiatal özvegy királyné Franciaországba költözött testvéréhez, Fülöp Ágost királyhoz és három évig ott is maradt. III. Béla királyunk — mint ismeretes — 1186-ban követséget küld Angliába II. Henrikhez, kinek unokáját Matildot kérte feleségül. Az angol király — szokásához híven — a választ napról-napra halasztgatta.[1] Ekkor Béla követei átmennek Franciaországba, hogy az özvegy Margit királynét kérjék meg uruk számára. Fülöp Ágost szívesen egyezik bele a tervezett házasságba, — az angol király sem ellenzi — és így Margit királyné fényes kísérettel — in magno comitatu — 1186-ban Magyarországba indul. Sem szülőhazáját, sem Normandiát, ahol felnevelkedett, sem pedig Angliát, melynek királynéja volt, nem látta többé viszont.

Margit örömmel jöhetett a távoli Magyarországba. Hisz akaratlanul is ismételt háborúk okozója volt Anglia meg Franciaország között, első férje halála után hozományának és özvegyi ellátásának kérdése ismét viszályt idézett elő,[2] míg végre a hozomány és az ellátás kérdését is békés megegyezéssel rendezték. E szerint II. Henrik angol király, illetőleg örököse, évi 2700 anjou fontot tartozott Margitnak élete végéig fizetni.[3]

Margit királyné tíz évet töltött Magyarországon. Szelíd, vallásos lelkületét nemcsak az egykorú krónikák dícsérik,

[1] *Ex Gestis Henrici II. et Ricardi I.* Ad an. 1186. — Mon. Germ. Script. XXVII. 108.

[2] Gervase of Canterbury : *Opera Historica* I. 336—7. — Script. Rer. Brit. 73.

[3] Hoveden id. Kron. II. 281. L. az egységre vonatkozó eredeti oklevelet *III. Béla emlékezete* c. műben. Budapest 1900.

arra vall az angol, majd magyar királynénak minden előttünk ismeretes cselekedete. III. Béla halála után a Szentföldre zarándokolt, ott a hosszú úttól is elfáradva, — velut moritura — megérkezett és nemsokára meg is halt.[1] Emléke még élt Angliában és Franciaországban, halála hírére itt is, ott is, Magyarországban is gyászszertartást tartottak . . .[2]

Van-e vajjon valami nyoma magyar kapcsolatoknak a távoli Angliával III. Béla uralkodása utolsó évtizedéből, tehát abból a korból, mikor a volt angol királyné a magyar király hitvese? Margit lelkében nem mosódhattak el azoknak a drámai eseményeknek emlékei, melyek Európa-szerte ismeretesek voltak, melyeknek szemtanuja, sokszor akaratlan okozója is ő volt. A canterbury-i érsek meggyilkolása, II. Henrik példátlan megalázkodása, vezeklése, a francia királyleány mellőzése az első koronázásnál, az angol-francia viszály hozománya, majd pedig megkoronáztatása miatt, férjének lázadása királyi atyja ellen : a dráma egyes, el nem halványulható képeit bizonyára sokszor maga előtt látta még Esztergomban is. Azután meg apósa, II. Henrik, egyik leghatalmasabb uralkodója az akkori Európának, az angolok e kor tán legtanultabb királyának tartják, akinek udvarában a tudós, az író otthon érezte magát. De bizonyára figyelemmel kísérték a magyar király udvarában azt a hosszú, makacs küzdelmet is az alkotmányért, melynek azután jóval későbbi, de az események logikája szerint bekövetkező eredménye : az angolok híres szabadságlevele, a Magna Carta. Az érdeklődés, figyelemmel kísérés természetes lehetett a magyar királynénak előbbi angolországi magas rangja következtében.

Ezeket előrebocsátva, a III. Béla uralkodása utolsó évtizedéből kimutatható, egymástól teljesen elszigetelt angol és magyar kapcsolatoknak nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk, mint amilyent ezek a gyér és magukban véve szegényes adatok egyébként megérdemelnének.

[1] «Eodem anno Margareta, quondam regina Angliae, et postea regina Hungariae, obiit apud Accon.» Hoveden, IV. 32.

[2] «Iusta per Angliam, Galliam et Hungariam sunt soluta.» Schier id. m.

Nem véletlen, hogy angol embernek, Richárd londoni polgárnak köszönhetjük az eleven leírást III. Béla magyar király méltóságteljes megjelenéséről.[1] Vagy véletlen-e, hogy II. Henrik angol király a francia királlyal együtt tervezett kereszteshadjáratot Magyarországon át akarja vezetni? Menyének, illetőleg a nagyhírű magyar királynak a meglátogatása nem volt-e szintén befolyással az útirány mérlegelésénél? Hisz egyébként természetesebb lett volna az angol kereszteseknél a tengeri út, mint ahogy később I. Richárd is — legalább részben — azt választotta. II. Henrik 1188-ban követet küld a magyar királyhoz: szabad átvonulást, élelmezést és biztonságot kér serege számára. III. Béla nagy örömmel tesz ígéretet: «Nos itaque gaudio magno gaudemus, quod de proximo speramus, et expectamus opportunitatem vobis serviendi, et vos honorandi regiae vestrae magnificentiae vires et opes regni nostri exponimus . . .» II. Henrik valamennyi kérését kész örömmel teljesíteni.[2]

Az angol király követe Bélához Ricardus Barre főesperes volt «clericus noster familiaris et fidelis». Ez a Richárd Barre II. Henriknek ismételten volt követe Rómában, akkor is, mikor az angol király Thomas à Becket megöletése után a pápához küldte, majd később is, mikor a fenyegető egyházi átkot kellett az angol királyról elhárítani. Valamikor Margit királyné első férjének volt híve és csak akkor pártolt el tőle, amikor az ifjabb Henrik atyja ellen fellázadt.[3] Ő vitte Angliába Béla királyunk levelét is.[4]

III. Béla korából van adatunk az első magyar oxfordi

[1] Ex itinerario peregrinorum auctore Ricardo Londoniensi. Mon. Germ. Script. XXVII. Ad an. 1189.

[2] Fejér: *Cod. Dipl.* II. 245—7., Diceto Kronikája.

[3] L. *Dict. of. Nat. Biogr.* adatait.

[4] Radulfus de Diceto egyébként hitelt érdemlő krónikája, mely elsőrangú forrása II. Henrik uralkodása utolsó korszakának, «Lexoviensis», majd pedig «Luxoviensis» archidiaconusnak nevezi. Az első a mai Lisieux Normandiában, az utóbbi Luxeuil, Besançon mellett. Természetesen csakis az elsőről lehet szó. Egyébként angol középkori krónikákban is sokszor megbízhatatlan a földrajzi fogalmak megjelölése. Egy-egy város neve sokféle változatban szokott előfordulni. — Diceto krónikáját l. a *Script. Rer. Brit.* 68. II. 41. és 51. l.

diákról is. Ez Nicolaus de Hungaria, ki három évig, 1194-től 1196-ig tanult Oxfordban.[1] Meglepő, mert hisz ebben a korban Párizs sokkal jobban vonzotta a külföldieket, a magyarokat is, mint a jóval kevésbbé ismeretes oxfordi iskola. És bár tudunk róla, hogy angol diákok egy-egyszer tömegesen vonultak Párizsból Oxfordba, hogy Párizs meg Oxford között az angolok nagy száma állandó kapcsolatot jelentett és így lehetséges volt egy-egy külföldi «clericus»-nak is Párizsból Oxfordba való eljutása, de azért Nicolaus de Hungaria angol főiskolai tanulásában mégis egyik jelét látjuk a III. Béla korabeli angol és magyar kapcsolatoknak is. Jelét annak, hogy az angol szellemi élet nincsen olyan ködös távolban mitőlünk, mint amilyenben addig volt.

Ez a néhány adat szerény tanuja a régi idők bizonyára jóval gazdagabb érintkezéseinek. Avval a történeti háttérrel együtt, amelyben — hacsak vázlatosan is — Margitot angol királyné korából bemutattuk, egyet bizonyítanak: hogy III. Béla korában művelődésünk látkörébe nemcsak a francia, hanem — bár távolabbi, elmosódottabb körvonalakban — az angol szellemi élet sugarai is jutnak, hogy kapcsolatokat találunk — gazdagon, bőségesen — nemcsak Franciaország, hanem — jóval szerényebb keretek között — Anglia felé is, hogy az özvegy angol királyné «magnus comitatus»-ában nemcsak francia nagyokat szabad keresnünk, hanem oly híveket, követőket is, akik között fiatal életének legnagyobb részét töltötte Normandiában és Angliában. Kíséretében bizonyára voltak normannok, de lehettek angolok is és talán nem is túlságosan merész az a feltevés, hogy a volt angol királyné nagy és fényes kíséretében az angol udvari káplán sem hiányzott. Erre a kérdésre még vissza fogunk térni.[2]

[1] Pipe Rolls. Ric. I. 7—8.

[2] *III. Béla magyar király emlékezete.* Budapest, 1900. A függelékben Margit királyné két oklevele 1186-ból. A második oklevélben határozott célzás van a III. Bélával kötendő házasságra, «az oklevélben az ifjabb angol király özvegyének férje iránt érzett kegyelete szólal meg. Mielőtt távozném hazájából, lelki szükséglete kielégítéséről gondoskodik. Elmondja a királyné, hogy elhúnyt férjének, az ifjabb Henrik királynak emlékét megörökítendő, azt a lelki kapcsot, mely közöttük az életben fennállott, ura holta után is fenn-

Egyelőre eddigi fejtegetéseink eredménye csupán csak annak megállapítása, hogy az Árpádház és a Plantegenetek közötti rokonsági kapcsolattal a két ország közötti érintkezésnek is bizonyos feltételei adva voltak. Az érintkezési felületet Anglia és Magyarország között pedig csak nagyobbították a keresztes hadjáratok eseményei.

II. A keresztes hadjáratok.

A keresztes hadjáratok közelebb hoztak egymáshoz oly népeket és országokat, amelyek azelőtt ködös távolságban voltak egymástól. A nemzetközi érintkezések sűrűségben és intenzitásban egyre fokozódtak a hadjáratok századaiban. Magyarország is közelebb került a Nyugathoz, hisz sokszor volt átvonuló útja olyan keresztes csapatoknak, melyek szárazföldön igyekeztek a Szentföldre. Angol derékhad ugyan nem vonult át hazánkon, erre II. Henrik tervezett és elmaradt hadjárata lett volna az első eset, de egyesek — zarándokok és keresztes vitézek — gyakrabban vonultak a Duna mentén

---

tartja, a rouen-i székesegyházban, hol férje földi maradványai nyugosznak, kegyes alapítványt tesz, éspedig abból a pénzből, melyet a magyarok királyától vár, amint azt kézhez kapja, 300 márkát tesz a clairvaux-i apát kezéhez. Az apát rendelkezzék az alapítvány jövedelméről és juttassa azt oly káplánoknak, kik néhai férje lelkéért, halála évfordulóján a dékán által kijelölt oltárnál misét mondanak és a kórusban tesznek szolgálatot. A káplánok megválasztását a dékán belátására bízza; kiköti azonban, hogy azok ne legyenek a székesegyház kanonokai; mert az a terve, ha Isten is úgy akarja, s ha majd jobban módjában lesz, hogy a káptalanról más adománnyal fog gondoskodni. Elvárja, hogy kedvelt Róbertje, a dékán, legjobb meggyőződése szerint fogja megválasztani a kar-káplánokat és ebben segítségére lesz a káptalannak az a tagja, kinek tanácsát a dékán kikéri. A dékánnak ez a joga és kötelessége utódaira is átszáll. Az oklevél végén felsorolt tanuk: Abbate Clarevallis, Johanne de Possessa, Anico Rothomagi tesaurario magistro, Rogero Normanno, Willelmo de Vallibus, Maria comitissa Campanie, Hawysia comitissa Glocestrie et pluribus aliis.» (Fejérpataky László fordítása.) Ebből azt láthatjuk, hogy Margit királyné környezetében franciákon kívül normannok és angolok is (Hawysia gloucesteri grófnő) találhatók még abban az időben is, amikor Margit már Magyarországba készült.

a távol Kelet felé. Bizonysága ennek Richárd londoni polgár idézett útleírása is. A Szentföldön azonban annál többször volt alkalom angol és magyar keresztesek, zarándokok, egyházi férfiak, főpapok találkozására. Így 1189-ben egy Miklós magyar grófról olvasunk egykori krónikában.[1] Több más előkelőséggel érkezett a Szentföldre, akikhez azután franciák és angolok is csatlakoztak. 1191-ben ismét értesülünk angol és magyar együttes vitézi tettekről I. Richárd angol király keresztes hadjáratában (1191—92): egy derék és nagyhírű magyar grófot látunk az angol király társaságában, magyar hősies tettekről értesülünk.[2]

A III. Béla korabeli keresztes hadjáratokban azonban a szentföldi angol és magyar érintkezések inkább csak kalandszerű epizódok kereteiben mozognak, ezeknél jóval jelentősebb a mi szempontunkból II. Endre keresztes hadjárata.

Mint ismeretes, a pápa ismételt sürgetésére 1217-ben végre rászánta magát a magyar király ígérete megvalósítására. Fényes kíséretében ott volt Ugrin kancellár, Péter győri és Tamás egri püspök, Dénes tárnokmester, Miklós volt nádor, Ráthold testvére, a normann nemzetségből származó Gyula . . .[3] A hadjárat nem járt semmiféle nevezetesebb eredménnyel, Endre az év vége felé türelmét kezdi veszíteni és nemsokára visszaindul Magyarország felé. Otthagyta azonban Tamás egri püspököt, ki a német keresztesekkel együtt több mint egy évig résztvett Damietta, Egyiptom kikötővárosának ostromában.

Ennek az ostromnak történetét Oliverius magister Scholasticus két leveléből, melyet kölni ismerősének küldött, még apró részleteiben is ismerjük. Megemlíti Oliverius az egri püspök odaérkezését is. Terv szerint Damietta kikötővárosnak, ennek a stratégiailag oly fontos pontnak elfoglalása volt a hadjárat legfőbb célja. Sokáig vártak II. Endre magyar király megérkezésére, hogy azután a főerőt odairányítsák, de Endre hazament és most az ostrom feladata másokra, főleg

[1] *Chronicle of Richard I.* Ad. an. 1189.

[2] U. o. I. 146.

[3] Marczali: *II. Endre ker. hadjárata.* M. Nemz. Tört. — V. ö. Katona: *Hist. Crit.* V. 264—5. M. Paris: Chronica Maj. III. 9.

a frizekre hárult. 1218 húsvétja után ér oda flottájuk, május végén jut el Lipót osztrák herceg, de ugyanakkor, még május havában indultak a hosszú útra angolok is, büszke, ismertnevű főurak. A nyár folyamán érkezik Pelagius pápai követ a híres angol származású kardinálissal, Robert de Curzonnal és végre megjön a magyar király képviselője, Tamás egri püspök . . .[1]

Az ostrom [2] 1218 október havában kezdődött. November végén a Nílus vízállása oly magas, hogy a keresztény tábor víz alá kerül. A folyó ismét megapad, de ekkor meg pestisjárvány üt ki, melynek a sereg egyhatod része áldozatul esik. Az áldozatok között van Robert kardinális is. A tél különönösebb kezdeményezések nélkül telik el, 1219. február havában azonban feléléednek a harcok. Csakhogy a keresztények serege egyre fogy, Lipót herceg áprilisben vitorlázik haza, májusban mások is követik, úgyhogy a pápai követ általános bűnbocsánatot hirdet mindazok számára, akik még őszig ott maradnak. A csata tovább dúl, a keresztényeket nagy veszteségek érik. Tamás püspök — úgy látszik — nem bízik gyors sikerben, szeptember 2-án hajóra száll és hazavitorlázik.[3]

A makacs harc végre eldőlt. November 5-én elesett a szörnyen elpusztult város. A csak általánosságban említett angol főurakról tudjuk, hogy Damietta elestéig egytől-egyig ott maradtak.

A keresztes hadjárat ezen epizódja, az egyiptomi kikötőváros ostromlása — mint említettük — az angolokat is érdekelte és foglalkoztatta. Krónikákból kiviláglik, mily fontosnak tartották ennek az állásnak elfoglalását, úgyhogy az egykorú feljegyzésekben elég pontos részletezését találjuk a híres expedició történetének. Különösen Roger de Wendover

[1] »Ad illud passagium venerunt apostolicae sedis legatus . . . deinde Magister Robertus de Corzim, Cardinalis, Parisiensis, Gisodenus, *Agrenensis*, Hungrenensis episcopi . . . Oliverii Scholastici Historia Regum Terrae Sanctae (quam Magister Oliverius Scholasticus in obsidione Damietae compilavit), *Hist. Damiat.* 1398—1450. Corpus Hist. Medii Aevi. I. G. Eccardus, 1773.

[2] Damietta ostromát l. R. Röhricht: *Die Belagerung von Damiette* c. értekezésében. Hist. Taschenbuch, Leipzig 1876.

[3] Röhricht szerint, ki John. de Tulbia-ra hivatkozik (34).

(megh. 1236-ban)[1] krónikáját kell itt kiemelnünk. Wendover a s. albansi kolostorban élt, az akkori angol szellemi élet egyik legnevezetesebb helyén. Neki is, valamint krónikája folytatójának, a sokkal ismertebb nevű Matthew Parisnak, módjában volt mindenfelől hiteles információt szerezni. Ennek a kútforrásnak gazdagságára, hitelességére jellemző Walsingham nézete, mely szerint az angol krónikások 1202-től kezdve majdnem mindent Wendovernek köszönhetnek. A damiettai ostrom történetét az idézett Oliverius Scholasticusból ismeri, az angol főurak megérkezéséről, szerepéről azonban többet tud Oliveriusnál.[2] E tekintetben gazdag értesülései vannak. *Flores Historiarum* című krónikájában Wendover az 1218-i évhez írja, hogy ekkor a világ különféle tájairól sok zarándok jött Damietta alá: ekkor jött meg Pelagius pápai követ Robert de Curzon kardinálissal, ez idő táján jött Ranulphus, chesteri gróf Angliából Winchester és Arundel grófjaival, Robert báróval (Walter fiával), chesteri Jánossal, Harecurt Vilmossal, Olivérrel, János király fiával és még nagy kísérettel. («Venit etiam tunc temporis viri illustris comes Cestrensis Ranulphus de regno Angliae, cum comitibus Saero Wintoniensi et Willelmo Arundelensi, et baronibus Roberto filio-Walteri, Johanne constabulario Cestrensi, Willelmo de Harecurt cum sequela multa et Oliverio regis Angliae.»)[3]

Kik ezek az angolok? Egytől-egyig ismert nevek az angol történelemből és különösen ismertek a Magna Cartából.

[1] Életrajzi adatait l. a *Dict. of Nat. Biogr.*-ban.

[2] Oliverius különösen Ranulfus chesteri gróf viselt dolgait emeli ki ismételten, Olivért is, János király törvénytelen fiát említi.

[3] *Flores Historiarum.* II. 235. Script. Rer. Brit. — V. ö. M. Paris: *Chronica Majora* III. 40. — Salebregge gróf, kit mindkét krónika említ, valószínűleg nem a Magna Carta Salisbury grófja, hanem Saarbrücken gróf. L. *D. of Nat. Biogr.*: William de Longespee, III. Earl of Salisbury. — Damietta ostromáról v. ö. *Ex annalibus Dunstaplensibus* (Mon. Germ. Script. XXVII. 505): 1219. Eodem anno obsessa est civitas Damiete ab exercitu christiano, scilicet duobus cardinalibus Romanis, et rege Iherosolomitano et *rege Ungariae* et duce de Ostriz et civibus Romanis et aliis circumquaque fluentibus.»

Robert de Courçon kardinális, valamikor III. Ince pápa iskolatársa Párizsban, ki őt Franciaországba küldte avval a feladattal, hogy keresztes hadjáratot hirdessen Jeruzsálem felszabadítására. Nagyhatású szónok, ügyes diplomata, kinek szolgálatait János angol király is igénybe szokta venni. Pelagius pápai követtel együtt hajózott Damietta alá, ahol — mint láttuk — a járvány 1218 végén elragadta.

Olivér, János király törvénytelen fia, 1218. október havában ér az egyiptomi kikötővárosba a chesteri gróffal, Arundel gróffal és Harecourt lorddal.[1]

Arundel gróf egyike volt János angol király legkedveltebb híveinek. Elkísérte urát a runnymede-i emlékezetes találkozóra (1215. június 15), neve is ott szerepel a Magna Carta bevezetésében János király hívei között, akinek tanácsára a szabadságlevelet kiadja és megerősíti.[2]

A Magna Carta 61. pontja szerint, mely az ellentállás jogát kodifikálja, huszonöt megválasztott báró tartozik a megígért szabadság és jog megtartására ügyelni.[3] Az első 25 megválasztott báró nevét M. Paris krónikájából ismerjük.[4] Néhányat e bárók közül ott találunk a keresztény táborban Damietta alatt. Ott van Saer de Quincy, Winchester grófja (Comes Wintoniensis), valamikor ifjabb Henriknek híve és a lázadásban is részese. Ott van Robert Fitzwalter (Robertus filius Walteri), a bárók vezére, akit akkor választottak meg, amikor János király kívánságaikat visszautasította. A vezér

[1] Oliver életrajzát l. a *Dict. of Nat. Biogr.*-ban.

[2] Sciatis nos intuitu Dei et pro saluti animae nostrae et omnium antecessorium et haeredum nostrorum . . . per consilium venerabilium patrum nostrorum . . . et nobilium virorum Willelmi Mariscalli comitis Pembrok . . . *Willelmi comitis Arundelliae* . . . Magna Carta, Bevez. — Arundel életrajzát lásd a *Dict. of Nat. Biogr.*-ban. — William Marshall, akit a Magna Carta a világi előkelőségek közül legelsőnek sorol fel, — mint ismeretes — Margit királyné első férjének legjobb barátja.

[3] «quod barones eligant viginti quinque barones de regno quos voluerint, qui debeant pro totis viribus suis observare, tenere et facere observari, pacem et libertates quas eis consessimus et hac praesenti carta nostra confirmavimus . . .» Magna Carta. 61.

[4] Stubbs: *Select Charters* 306.

büszke címe: Marshall of the army of God and Holy Christ. Winchester gróffal együtt jöttek Damietta alá. E két főurat tartotta János angol király Langton érsekkel együtt legnagyobb ellenségeinek.[1] Ott van továbbá John de Lacy,[2] Lincoln első grófja (Constab. Cestrensis) és ott van végül az angol főurak leghíresebbikje Randulph Blundevill, Chester grófja, János király egyik leglojálisabb híve, amiért gazdag jutalomban részesül. 1218. május havában indult el Angliából Damietta alá, ott ismételten kitüntette magát.[3] Híres volt mint államférfi és mint katona. Sok monda keringett hősi tetteiről, úgy látszik, népszerűsége balladákban is jutott kifejezésre, melyek azonban elvesztek . . .[4]

Mit látunk ezekből az adatokból? Megállapíthatjuk belőlük azt, hogy a mi Tamás egri püspökünk, az Aranybulla «Thomas episcopus Agriensis»-e, az államférfi-főpap (mert hisz ismeretes, hogy azelőtt II. Endrének kancellárja volt!), kinek Damietta ostrománál mint a magyar király képviselőjének bizonyára előkelő szerep is jutott, hónapokig, közel egy évig volt együtt a keresztény táborban öt angol főúrral, akiknek a Magna Carta létrehozásában tevékeny részük volt. Különösen érdekes mozzanat, hogy épp olyanok voltak ott az angol főurak közül, akik akár mint az angol király tanácsosai, akár mint a híres «jus resistendi» őrei néhány évvel ezelőtt cselekvő részesei voltak a nagy szabadságlevél kiadásának. Az egri püspöknek kíséretében magyar főurak is voltak.[5] Ha elgondoljuk a magyar király előkelő szerepét épp ebben a keresztes hadjáratban, lehetetlennek tartjuk, hogy a magyarok — Tamás egri püspök és főuraink — a hónapokon át tartó ostromnál ne találkoztak volna az angol

[1] L. *Dict. of Nat. Biogr.*

[2] 1215-ben a szövetkezett bárók között találjuk. A király később megbocsátott neki és visszaadta birtokát.

[3] «ubi, dux Christianae cohortis, praestitit gloria . . .»

[4] «I ken rymes of Robyn Hood, And Radolph, Erle of Chestre.» Piers Ploughman. L. *Dict. of Nat. Biogr.*

[5] «Néhány püspök és főúr elment seregével Akkonba, az ott maradt Tamás egri püspökhöz csatlakozva, résztvettek Damiett ostrománban». Hóman Bálint és Szekfü Gyula: *Magyar Történet* II. 28.

bárókkal. De azért ebből a találkozásból még nem vonunk messzebbremenő következtetéseket, bár egymagában is tán elegendő volna a Magna Carta és az Aranybulla közötti hasonlóság magyarázatára. A történeti véletlen érdekes játékának tartjuk ezt a találkozást, de egyúttal bizonytalan alapnak, melyre elméletet felépíteni nem lehet. Ha nehéz is elképzelni, hogy a magyar püspök és a főurak ne hallottak volna a Magna Carta körüli harcokról, előzményeiről, magáról a híres szabadságlevélről, azért a keresztes hadjárat e véletlen érintkezéseiből még koránt sem fogunk az Aranybulla angol forrására következtetni.

Ha van kapcsolat az angolok és magyarok nagy szabadságlevelének formája és szelleme között, akkor ennek a kapcsolatnak eredetét más, határozottabb nyomon kell keresnünk.

III. Szellemi központok (Párizs, Róma).

A XII. század nagy szellemi központjai, amelyek felé az angol és magyar kapcsolatok szálai is összefutnak, Párizs és Róma: a párizsi nagyhírű iskolák és a pápai kúria. Csak másodsorban említhetjük meg Bolognát, ahová angol klerikusok ebben az időben csak szórványosan mentek. Oxford még nem tekinthető — nemzetközi vonatkozásban — szellemi központnak, iskolái még az angolokat sem elégítették ki, hisz meg sem közelítették Párizs nimbuszát. A magyar diák, a «clericus», szempontjából a párizsi iskolák a legnevezetesebbek, ezek érdekelnek bennünket is a legjobban. Téves volna az a felfogás, mintha magyarok csak III. Béla korában kezdték volna Párizst felkeresni. Igaz ugyan, hogy az ő és neje francia kulturális tájékozódása bizonyára egyik főoka magyar ifjak párizsi iskoláztatásának, de azért ezekkel az iskolákkal való szellemi kapcsolataink eredetét máshol kell keresnünk, ez pedig a párizsi iskolák rendkívüli híre Európa-szerte már a XII. század első felében, legfőképpen Abailard idejében. A párizsi egyetemnek, valamint a XII. század műveltségének történetéből is ismeretes a nagy dialektikusnak vonzereje és példátlan hatása az ifjúságra. Az e századbeli scholastica alapvonásainak nagy rajzolója, ki — hogy Michelet szavait idézzük — a bölcseletet bele tudta olvasztani a teológiába, ki a legelvontabb disciplinát is könnyen érthetővé, élvezetessé tudta tenni, a szó és gondolat

mestere a saintgenevière-i iskolát, majd Párizst is európai hírű tudományos központtá avatta, mely felé a tanulni vágyó ifjúság a művelt világ minden tája felől sóvárgott és özönlött. Rómából csakúgy, mint Angliából, Németországból éppúgy, mint Dániából, Skandináviából valóságos zarándoklás indult meg Párizs felé. «Róma, mely minden tudományt tanít, avval, hogy tanítványait rád bízza, azt mutatja, hogy a te tudásodat magasabbra tartja a magáénál» — írja Abailardnak Foulques, előbbinek tudós kortársa. «Sem a távolság, sem a hegyek magassága, a völgyek mélysége, sem pedig az utak nehézségei veszedelmeikkel, rablóikkal nem tudják azokat visszatartani, akik hozzád sietnek. Az angol ifjúságot nem ijeszti vissza a tenger, mely közte és te közötted van, sem a viharok vadsága — csupán csak a te neved hallatára, lenézve a veszedelmeket, tömegesen rohan feléd. Poitou, Gascogne, Irország, Normandia, Flandria, a németek, a svédek mind égnek a vágytól, hogy téged ünnepeljenek, dicsőítik és hirdetik szünet nélkül a te lángeszedet.» [1] A tömeges vándorlás nem szűnt meg Abailard halálával sem, sőt az iskolák virágzásának gazdag teljessége még csak ezután következett.

Egyetlenegy nemzet fiainak sem jelentett azonban a párizsi iskola annyit, mint az angolnak. Különösen a nemesség körében vált valósággal divattá az iskolai műveltséget párizsi tanulmányokkal betetőzni. A tudás, a műveltség koronáját Párizs jelentette az angoloknak. Saint-Geneviève, a Saint-Victori apátság, mely benső kapcsolatot tartott fenn St. Albans-szel, Anglia e nevezetes szellemi központjával, állandóan tele volt fiatal angol klerikusokkal. A legtöbb híressé vált írónak, tudósnak, főpapnak életrajzi adataiban fontos mozzanatként szerepelnek a párizsi iskoláztatás évei.[2]

[1] Ch. Richomme : *Histoire de l'Université de Paris*, 1840. 38—9. l. Szabadon ford.

[2] L. Bulaeus : *Historia Univers. Parisiensis* 1665 (Catalogus Illustrium Academicorum). Egynéhány nevet emelünk ki csakis : Walter Mapes, a kor legelmésebb szatirikusa, a mi Lukács érsekünk iskolatársa és párizsi barátja, Geoffrey de Vinsauf, kit «Anglicus»-nak is hívnak, Ars poeticája sokáig volt híres Anglián kívül is, Giraldus Cambrensis, kinél szebb, elegánsabb latinsággal kevesen írtak e

De nemcsak az angol diákok aránytalanul nagy száma kölcsönzött állandó jelleget a párizsi iskoláknak, nem szabad megfeledkeznünk a sok magisterről sem, kik tanulmányaik befejezésével tanítóknak, doctoroknak ott maradtak. Volt idő, amikor az angol magisterek voltak a párizsi iskolák leghíresebb, legkeresettebb tudósai. Éppen a XII. századból állíthatnók össze fényes névsorát a Párizsban tanító angol magistereknek és doctoroknak. Kezdve e kor legnagyobb angol scholasticusán, John of Salisbury-n, a jus resistendi elméletének ismeretes hirdetőjén, ki már maga is hallgatója volt az angol mesternek, Robert de Melun-nek Párizsban [1] — egészen Stephan Langton érsekig, a Magna Carta szerzőjéig, («gymnasii Parisiensis quondam decus et rector» [2]), szakadatlanul sorakoznak egymás mellé a tudomány és az irodalomtörténetből jólismert nevek.[3] Sok kiváló angol elmének volt szellemi hazája e korban Párizs,[4] az angol gondolat a párizsi légkörben tán nagyobb hullámokat vert, messzebbre jutott el, mint ha magából Angliából indult volna e korban útnak.

A «tudományok városa» ugyanabban a korszakban magyar ifjakat is látott iskoláiban, melyek híre — mint említettük — már III. Béla előtt jutott el hozzánk. Lukács, későbbi esztergomi érsek, egyike lehetett az elsőknek, kik a messze Magyarországból a híres Alma Mater felé vették útjukat. 1158 táján

---

korban (II. Henrik udvari káplánja), Radulfus de Diceto, a híres krónikás, Thomas à Becket, Stephen Langton canterbury-i érsekek, Robert Pullen, a későbbi kardinális stb.

[1] Negyven évet töltött Párizsban. Thomas à Becket, a canterbury-i meggyilkolt érsek, is tanítványa volt. Robertet az angol irodalom úgy említi, mint aki «the central figure of English learning for 30 years.»

[2] P. Feret: *La faculté de Théologie de Paris et ses docteurs les plus célèbres.* Paris, 1894. 276. és kk. l. Langton 1206-ig maradt Franciaországban.

[3] A. Budinszky: *Die Universität Paris und die Fremden an derselben im Mittelalter.* Berlin, 1876. L. *Verzeichnis der hervorragenden fremden Lehrer und Schüler.* Engländer: 75—114. l.

[4] Különösen a XII. század 60-as, 70-es éveiben. V. ö. Bulaeus: «Hisce temporibis florebant apud Anglos complures viri litteratissimi, quorum multi in Academia Parisiensi docuerunt . . .» II. 299.

találjuk Párizsban, ahol az angol Girardus la Pucelle iskolájában az egyházi jogot tanulta.[1]

III. Béla uralkodása idejében — mint várható — a magyar klerikusok már nem szórványosan, hanem, úgylátszik, céltudatos következetességgel keresik fel a párizsi iskolákat. Legalább arra vall Stephanus Tornacensisnek Bélához küldött, jólismert levele, melyben «adolescens Bethlem» haláláról értesíti a magyar királyt.[2] E sokat idézett levélben említ meg névszerint három magyar klerikust, Jakabot, Mihályt és Adorjánt, akik ugyanabban az időben tartózkodtak Párizsban.[3] Ez ismert nevek mellé sorolható tán Anonymus is, és bizonyára a magyar klerikusok egyéb névtelenjei.[4]

Az előbb elmondottakból kétségtelen, hogy magyar klerikusaink Párizsban nem csupán a francia tudomány és kultúra hatása alá kerültek. Az a szellemi világ, melynek ott, a nemzetközi tudományos élet központjában részeseivé let-

[1] Girardus la Pucelle (Puella), a párizsi iskolák egyik leghíresebb tanára kb. 1150-től 1177-ig tartózkodott Párizsban. 1177-ben megy Angliába, ott Coventry püspöke egészen 1184-ben bekövetkezett haláláig. Puella iskolájában Lukács együtt volt a híres Walter Mapesszel, ki *De Nugis Curialium* c. művében érdekesen emlékezik meg az esztergomi érsek csudás jósló tehetségéről. L. Marczali közlését: Történelmi Tár 1878. 170—2. Walter Mapes összeköttetéseiről az angol királyi udvarral l. *Dict. of Nat. Biogr.*

[2] Katona: *Hist. Crit.* IV. 241—3. Bulaeus szerint (id. m. II. 479—80.) a S. Geneviève melletti temetőben temették el. De ebből ő sem következtet arra, amire egyébként gondolni lehetne, hogy Bethlen a S. geneviève-i iskolának tanítványa, coenobiumának tagja. Itt emlékeztetünk arra, hogy ennek az iskolának különösen sok angol tanítványa szokott lenni. V. ö. pl. a híres Giraldus Cambrensis szavait, amikor leírja, hogy a háború miatt nem mehetett ismét Franciaországba (1197—8 táján): «Ubi sanius atque salabrius in Anglia theologicam scientiam vigere cognovit, sub doctore peroptimi magistro Willelmi de Monte dicto, quoniam in monte S. Genovefae legerat, quem etiam ibi archidiaconus hinc noverat, studii causa Lincolniam adivit.» Id. m. I. 93. *Script. Rer. Brit.*

[3] «Hic interfuerunt Clerici de Regno vestro Jacobus, Michael et Adrianus.»

[4] III. Béla Elvin-t küldi Párizsba 1192-ben a melódia tanulására, Elvin később váci püspök. Jakubovich Emil közlése. (*Klebelsberg-Emlékkönyv* 186.)

tek, gazdag és sokoldalú volt. Ebben a párizsi légkörben sok volt, — gondolatban és eszmében, szokásban és felfogásban — amit angol szellemi importnak lehetne neveznünk. Ennek iránya és tartalma nem tévesztheté el hatását a magyar diákokra sem, mert mindenfelől hatott. Nem szólva az angol klerikusok kiemelkedő számáról, azokról, akik azután később Anglia tudományos, egyházi és politikai életében előkelő, sokszor vezető szerepet játszottak, amúgy is jelentőséget kell tulajdonítanunk az «anglicus» iskolatársakkal való ismeretségnek, barátságnak, mert ennek természetes következménye bizonyos kulturális és világnézeti gazdagítás. De ezeknél jóval jelentősebbek a nagy angol tudósok, kiknek tanításait, eszméit, gondolatvilágát a magyar tanítvány a lelkébe foglalhatta, úgyhogy túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a párizsi iskola volt az első talaj, ahol a magyarság — odaküldött tanulnivágyó ifjai által — az angol szellemi világgal érintkezett és magába szívott oly ismereteket, eszméket, gondolatokat, melyek az angol szellemi élet talajából sarjadtak. Ennyiben tekintjük Párizst az angol és magyar szellemi érintkezések első találkozási központjának.

A párizsi iskolákban szőtt kapcsolatok később sem szakadhattak el teljesen. Nemcsak az ifjúkorban kötött ismeretség és barátság maradt alapja a különböző nemzetiségű klerikusok egymásközti érintkezéseinek, hanem az volt főleg az egyházi érdekeknek közössége, Róma nagy központosító erejének mindenfelé való kisugárzása és a latin nyelv egyházi és tudós körökben való általános használatának egységesítő hatalma. A klerikusok későbbi szellemi kapcsolatának meg voltak adva feltételei.

A tárgyalt korból nem tudjuk ugyan adatszerűen bebizonyítani magyar papjainknak, főpapjainknak párizsi volt iskolatársaikkal — főleg franciákkal, angolokkal — későbbi életükben is fenntartott kapcsolatait, de egy-egy adat — igaz, hogy az előbbi, meg a későbbi korból — világosan igazolja az előbbi állítás helyességét. Lukács esztergomi érsek iránt Walter Mapes még később is érdeklődött, Anonymusunk — csak feltételesen gondoljuk — egy volt párizsi iskolatársának küldi krónikáját a magyar királyok viselt dolgairól, néhány

évtizeddel később egy magyar püspök ír levelet Párizsba a betörésre készülő mongolokról, életmódjukról, szokásaikról (1239).[1] Ezt az érdekes levelet két angol krónikában is olvashatjuk: Matthew Parisnél és a Waverley krónikában. E levélben is jelét látjuk annak, hogy a szolidaritás bizonyos érzése megmaradt még akkor is, mikor országok választották el papjainkat párizsi volt iskolatársaiktól, — jele annak, hogy a távolabbi Nyugat szellemi világa felé nem maradtunk meg eddigi elszigeteltségünkben.

Párizson kívül Róma a második nagy szellemi központ, ahová a művelt nemzetek klerikusai közötti érintkezések szálai összefutnak. Minden fejedelmi udvar benső összeköttetést tartott fenn Rómával. A királyok követei szüntelenül útban voltak, Róma nem egyszer közvetítője az egyes országok közötti politikai összeköttetéseknek, melyeknek formát is, irányt is akárhányszor az örök város adott. De Rómától elválaszthatatlan volt az egyes országok egyházi élete is. A királyi udvarok követein — nagyobbrészt világi dolgokban is járatos, nagyeszű, ügyeskezű papköveteken kívül — az egyházak küldöttjei szakadatlan láncát kötik a Rómával való kapcsolatoknak és érintkezéseknek. A pápai udvar valósággal gyüjtőhelye a keresztény államok legeszesebb, legtapasztaltabb, a legtágabb látkörrel bíró papjainak és főpapjainak. Maga az út — bár ezer veszedelemmel járt — még élteskorú főpásztorokat sem riasztott vissza. A vándorkedvű

[1] *Matthaei Parisiensis Monachi Sancti Albani Chronica Majora.* Script. Rer. Brit. 57. VI. 75—6. Epistola cujusdam episcopi Ungariensis ad episcopum Parisiensem. A tatárok szokásainak leírása után a magyar püspök a következőket írja volt iskolatársának: «Praeterea sciatis quod venient quam citius poterunt. Omnes autem terras et facultates, quam inveniunt, devastant. Omnia destruxerunt usque ad aquam praedictam. Caveant omnes qui hoc audierint, et pro certi hoc habeant; et hoc videbitur et oculis probabitur; ut credo, ego, episcopus Hungariae, infra V. annos. Et ut hoc sciatur Parisius, et consilium bonum apponatur, si fieri potest, gratia Dei permittente, cuidam archidiacono meo qui erat scholaris Parisius, transscriptum istud mihi misi sigellatum.» Az utóbbi mondat nincsen meg M. Parisnál, — csakis a Waverley-krónikában. (*Script. Rer. Brit.* 36. II. 324—5.) Többfelé küldte volna a magyar püspök riadóját?

angol meg éppenséggel nem bánta a nagy távolságot. Sokan voltak, akik nem is egyszer, hanem ismételten vállalkoztak a fárasztó útra. John of Salisbury maga mondja, hogy tízszer tette meg az utat Anglia felől az Alpeseken át, Langton canterbury-i érseket, a Magna Carta szerzőjét újból meg újból Rómában találjuk.

Míg egyfelől — a Róma felé irányuló természetes vonzódás következményeként — a küldöttség- és követjárás egyre utakat épített, másfelől a pápai udvar maga is szélesítette és mélyítette az érintkezések medreit a maga követeivel. A pápai legátusok nemcsak Róma és az egyes királyi udvarok, püspökségek és apátságok között jelentenek élő kapcsolatot, — hisz avval, hogy többfelé, különféle országokba volt szokás őket küldeni, közvetve elősegítették az érintkezést az egyes országok között is, ahova őket legációjuk útja vitte. Tudunk pápai követről e korban, ki Angliába is, Magyarországba is el-eljárt.[1] Ugyanazon követ keresi fel a pápai levéllel a «dilecti filii»-ket, a keresztény világ megkoronázott uralkodóit, egyházi főméltóságait, — az összeköttetéseknek számtalan láthatatlan szálai szövődnek Róma nagy központjában. Róma pedig sohasem volt annyira központja a világi és egyházi eseményeknek, mint a középkor «legnagyobb reálpolitikusa», III. Ince pápa korában. Hozzátehetjük még azt is, hogy Anglia felé is sohasem irányult Róma érdeklődése oly feszült figyelemmel, mint éppen ebben a korban.[2]

Az angol király és Róma közötti küzdelem voltaképpen II. Henrik uralkodása idejében kezdődik és János király hallatlan megalázásával ér csak véget. Az előzmények

[1] Joannis cardinalisról olvassuk: «Sub Clementis Pontificatu Praenestiam ecclesiam suscepit An. 1190 die 22. Septembris. Legationes Apostolicae sedis nomine cum alibi, tum in Hungaria obivit . . .»

U. e. Joannis cardinalisról: «Legatione etiam functus est in Gallia Cisalpina, in Umbria, in Ungaria et in Anglia, quibus in Legationibus Romanae Ecclesiae bonum semper attendit . . .» Jos. Koller: *Hist. Episcop. Quinqueeccl.* I. 246.

[2] Erről a kérdésről l. E. Gütschow: *Innocenz III.* und «England, München u. Berlin.» 1904.

ismeretesek. II. Henrik célját, a nemzeti egyház felépítését, nem tudta elérni, mert még a hatalmas Plantagenet akaratánál is erősebb volt a Róma felé gravitáló papság befolyása. Hiába igyekezett az angol király a klérust a külföldről elzárni: Párizs és Róma vonzerején megtört a királyi parancs. És ahogy az ifjú angol klerikusoknak szellemi hazája Párizs volt, úgy voltak az angolországi követek, egyházi méltóságok, főpapok szinte állandó vendégei Rómának. Ez ellen II. Henrik tehetetlen volt. Megalázkodása, vezeklése nyílt bevallása gyengeségének az egyház hatalmával szemben . . .

Ezek után — néhány évtizeddel később — III. Ince győzelme a gyönge János királyon már a tények logikus következménye volt: az erőviszonyok közben még jobban Róma előnyére tolódtak el. Az összeütközés csírája mindig megvolt ugyan, de nyílt harcra mégsem került sor egészen 1206-ig. Hubert Walter canterbury-i érsek az előző évben meghalt, III. Ince a szabálytalan érsekválasztást érvénytelennek nyilvánította és a párizsi iskola nagyhírű tudósát, ki 1206-ban Rómában is tanított theológiát és akihez — a krónikás szava szerint[1] — hasonló nem volt egész Rómában tudás és kiválóság tekintetében, Stephen Langtont választatta meg érseknek 1206. december havában.

Anglia történetéből jól ismerjük a rákövetkező eseményeket, János király tiltakozását, a hosszú, mindkét részről elkeseredett makacssággal vívott harcot pápa meg király között, az interdictumot, a keresztes hadjárat kihirdetését Anglia ellen, a francia hadikészülődéseket a szerencsétlen angol király ellen, végül János király megtörését és teljes behódolását. Pandulf pápai követ kezéből kapja a királyi koronát, Angliát a pápától hűbérül fogadja el.

Langton addig, míg a leghevesebb harc dúl Róma meg London között, természetesen nem mehetett Angliába a canterbury-i érseki szék elfoglalása céljából. Pontigny kolostorában élt visszavonultan mintegy öt évig.[2] De azért ő a

[1] Roger de Wendover.

[2] Említésre érdemesnek találjuk, hogy a Pontigny kolostorral már III. Béla korában voltak összeköttetéseink. A magyar király

békeközvetítő, aki kitartásra, bár egyúttal mérsékletre inti az angol papságot. A viszonyok Angliában sehogy sem javultak, Langton erélyes, de utolsó kísérletre szánta rá magát. London és Ely püspökeivel együtt 1212-ben Rómába megy és azt a kérelmet terjeszti III. Ince pápa elé, vessen véget a szégyenteljes angolországi állapotoknak. Útja teljes eredménnyel járt. János 1213 tavaszán alávetette magát a pápa parancsának, Langton visszatérhetett Angliába. A király elébe vonult, térdre borult előtte ezekkel a szavakkal: «Üdvöz légy, Atyám» és a kibékülés jeléül megcsókolta.

Csakhogy az angol bárók háborgása tovább tartott, végletekig el voltak keseredve. Langton főfeladatának tartja a közvetítést, békítést. Még ebben az emlékezetes esztendőben érkezik Pandulf pápai követ az interdictum megszüntetése céljából, Langton a rákövetkező évben ismét Rómába utazik, ahonnan csak 1215 elején tér vissza Canterbury-be. Most már hozzáláthat a béke helyreállításához. William Marshall-lal együtt ők a közvetítők király és bárók között. Őket küldi János Brackley-be, ők hozzák vissza — pontokba foglalva — a bárók követeléseit, amelyek azután a történelmi nevezetességű runnymede-i találkozás alkalmából (1215. június 15.) a Magna Cartában törvényerőre emelkedtek.

De a híres szabadságlevél egyelőre csak rövid fegyverszünetet jelentett. A harc tovább dúl, csakhogy most már más formában. Ez alkalommal Róma meg a bárók között éleződött ki egészen az egyházi átok legvégsőbb eszközének kihasználásáig. Maga Langton 1215 őszén ismét Rómába megy, csak 1216 tavaszán tér vissza Angliába. Nagy feltűnést keltett most viszálya a hatalmas Ince pápával, különösen akkor, amikor jóformán az összes kardinálisok a canterbury-i érsek pártjára állottak.

A Magna Carta körüli harcoknak ez egészen rövid vázlatából is láthatjuk, hogy a küzdelmeknek egyházi és királyi hatalom között nemcsak London, illetőleg Canterbury,

---

1179-ben az egresi (Maros balpartján) cisztercita kolostor rendtagjait onnan telepíti hozzánk. *III. Béla magyar király emlékezete.* Bpest, 1900.

hanem — a hosszú harc némely szakában — jóval fokozottab mértékben Róma a színtere. Bennünket most már csak az a kérdés érdekel, vajjon tudomást szereztek-e Magyarországon Anglia alkotmányos harcairól, melyeket — mint láttuk — Rómában is kellett megvívnia. E kérdésre — nagy általánosságban — nem nehéz válaszolni. A magyar királyi udvar és a magyar egyház benső, mindkét részről féltve ápolt jó viszonya — mind III. Ince, mind pedig III. Honorius pápa idejében — kiviláglik a király és a pápa közötti levelezés minden egyes sorából. Erős, szakadatlan volt e kapcsolat Rómával. Természetes volt az érintkezés sűrűsége, folytonossága és így a királyi és egyházi követek, de a pápai legátusok útján is, nálunk is értesültek mindenről, ami Rómát foglalkoztatta. Nem maradhattak az ismeretlenség homályában az angliai események sem, a pápai udvar e legfőbb gondja ebben az időben.

De ezen általános feltevések helyett hadd szóljon kézzelfoghatóbb bizonyíték. 1212 elején utazik Rómába Róbert veszprémi püspök, akit, mint látni fogjuk, származása miatt az angolországi események személyesen is érdekelhettek. A harc király és érsek között ekkor még javában folyt, de csak az esztendő végén közeledett gyors döntéshez, mikor Langton személyesen ment el Rómába.

A Magna Carta évében, 1215 november havában tartották meg tudvalevőleg a lateráni zsinatot. Az angol krónikák nem győzik e zsinat rendkívüli kereteit, a résztvevők óriási számát hangsúlyozni.[1] Az egyházi méltóságok százain kívül[2] a világi hatalmak képviselőit is ott találjuk:

[1] «Primates vero et metropolitani LXXVII (Septuagintaseptem), abbates et priores ultra octingentes; procuratores vero archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, priorum et capitulorum absentium, certus non fuit numerus.

Legatorum vero imperatoris Constantinapolitani, regis Siciliae, in Romanorum imperatorem electi, regis Franciae, regis Angliae, Hungariae, Jerosolimitani, Cipri, Arragonum, necnon et aliorum principum et magnatum civitatum et aliorum locorum, ingens affuit multitudo.» M. Paris: *Hist. Angl.* Script. Rer. Brit. 44. II. 167—8.

[2] 412 püspököt említ a Waverley-krónika, *Mon. Germ. Script.* XXVII. 460. V. ö. *Ex annalibus Melrosensibus*, u. o.

a francia, angol, magyar királyok követeit[1] stb. Ezen a híres zsinaton megjelent a magyar főpapok sorából János esztergomi érsek, Róbert veszprémi püspök és Uriás szentmártoni apát. Valóban nemcsak számban, hanem fényben, előkelőségben is nagy volt e nevezetes gyülekezet. Ezen a zsinaton, melyen tudvalevőleg elhatározták II. Endre magyar király keresztes hadjáratát is, szóba és tárgyalásra kerültek az angliai események is. Matthew Parisnak adjuk át a szót, aki a pápa és a canterbury-i érsek között kitört viszályról a következőket beszéli: «In hoc concilio steterunt contra archiepiscopum Cantuariensem procuratores regis Anglorum, abbas videlicet de Bello loco, Thomas de Herdintona, miles literatus, et Godefridus de Craucumbe, miles aulicus, constanter accusantes eundem, eo quod barones Angliae contra regem erexerit, et quibusdam rationibus et cartis armaverit. Et cum a sede apostolica literas accepisset, ut dictos magnates per censuram ecclesiasticam a persecutione regis refraenaret, ipse id facere dissimulans, ab episcopo Wintoniensi et suis conjudicibus a divinorum celebratione et ingressu ecclesiae est suspensus. Sicque ad concilium properans, manifestis indiciis se fuisse praeceptis apostolicis rebellum ostendit... Dominus igitur papa iratus valde sententiam suspensionis confirmavit, et praeterea electionem de fratre ejusdem archiepiscopi, videlicet magistro Simone de Langetuna, factam cassavit, tam procurante rege, quam odio archiepiscopi causam ministrante...»[2]

Itt emlékeztetünk arra, hogy ez a nagyhírű ember, a Magna Carta szerzője, az 1215—16-i telet Rómában töltötte.[3]

[1] Egykori római évkönyvek emelik ki, hogy a zsinatra a magyar király is küldött követeket. Pertz: *Script.* XVII. 173. Balics (*A római kath. egyház tört. Magyarországon.* II. l. 223.)

[2] M. Paris: *Script. Rer. Brit.* 44. 1—3. II. 167—8.

[3] Az odavaló utazás egy érdekes epizódját l. M. Paris krónikájában: *Mon. Germ. Script.* XXVIII. 441—2.

Később is járt még Langton Rómában. Az 1221—2-i útjáról l. *Annales de Waverleia, Script. Rer. Brit.* 36. II. 294—5. Ekkor a durhami püspök társaságában utazott. Testvérének, Simon Langtonnak Pandulffal, a pápai követtel hosszú, éles harca volt Rómában 1214-ben.

Jelenléte csak mélyíthette az általános érdeklődést az angol ügyek iránt, melyek más alakban is a zsinat elé kerültek. Az angol bárók, amikor őket a Magna Carta után Pandulf pápai követ névszerint is egyházi átokkal sujtotta, ügyüket a lateráni zsinathoz fellebbezték. Valóban Angliára terelődött akárhányszor a közfigyelem Rómában, akkor is, mikor a yorki kanonokok érkeztek meg Langton Simon érdekében.[1] Magyar követeinknek is volt bőségesen alkalmuk tudomást szerezni az Angliában történtekről, király és pápa közötti harcról, az angol bárók követeléseiről, magáról a Magna Cartaról, melynek bevezetésében Pandulf pápai követ is úgy szerepel, mint aki a szabadságlevelet ajánlotta. Azt se szabad elfelejtenünk, hogy Pandulf pápai követ a Magna Carta másolatát magával hozta Rómába, hogy az angol szabadságlevelet ott tehát igen jól ismerhették.[2] A Magna Carta körüli kérdéseknek feléledt most aktuálitásuk e nevezetes zsinaton. Mindezekről magyar követeink, egyházi méltóságaink hallhattak és tudhattak is.[3] Az lenne a csodálatos, ha ezeket nem tudták volna.

[1] Hefele: *Conciliengeschichte,* Freiburg 1886.

[2] Et insuper fecimus eis fieri litteras testimoniales patentes domini Stephani Cantuariensis archiepiscopi, domini Henrici Dublinensis archiepiscopi, et episcoporum praedictorum, et magistri Pandulfi, super securitate ista et concessionibus praefatis. M. C. 62. Itt emlékeztetünk arra, hogy az Aranybulla egy példányát is elküldték a pápának.

[3] Ezen a híres zsinaton megjelent a magyar főpapok sorából János esztergomi érsek, Róbert veszprémi püspök, és Uriás szentmártoni apát. L. Pertz: *Script.* XVII. 173. Balics: *A római katholikus egyház története Magyarországon* II. l. 223. (Megjegyzi: tehát magyar püspök is volt ott, de kicsoda, nem tudjuk. A XXXIV. és XXXVIII. oklevelekből tudjuk, hogy a nevezett három főpap ott volt.) XXXVIII. Coram nobis itaque proposuit praefatus episcopus, presente archiepiscopo, contra eum quod jure et possessione coronandi reginas eundem auctoritate propria spoliasset . . . 1216. ápr. 11. *Veszprémi Emlékkönyv.*

IV. Robertus Anglicus.

1199. február havában III. Ince pápa levelet írt a győri püspöknek és a bakonyi (zirci) apátnak egy «hallatlan hamisításról», melyet L. tarvisi mester Rómában, a pápai levéltárban követett el. Erről a pápának jelentést tettek, aki a győri püspököt, meg a zirci apátot most avval bízza meg, hogy eskü alatt hallgassák ki P. mester esztergomi prépostot és az «angol» Róbert mestert, kik az ügyről tudnak, sőt tán tettestársak is, hogy kinek parancsára, tanácsával, vagy segítségével követtetett el a bűn.[1] Ugyanakkor levélben megkéri a pápa Imre királyt, legyen segítségére a nevezettek kihallgatásában.[2]

Ki ez a «magister Robertus Anglicus»? Ugyanilyen név alatt nem fordul elő sehol sem okleveleinkben. De Albericus de Trois Fontaines-i cisztercita krónikája, amelyre még vissza kell térnünk, szintén tud «magister Robertus»-ról: Anno 1227. «In Hungaria magister Robertus, vir bonus et religiosus de Leodiensi dyocesi natus, factus fuerit archiepiscopus Strigoniensis». Ha a III. Ince pápa említette «magister Robertus Anglicus» azonos Albricus «magister Robertus»-ával, — amit magam függetlenül mások kutatásaitól nemcsak valószínűnek, de bizonyosnak tartok,[3] — akkor okleveleink alapján

[1] «Discretioni vestrae per apost. scripta mandamus atque praecipimus, quatenus magistrum P. Strigonien. praepositum, et magistrum Robertum Anglicum et Azonem presbyterum, quos huius iniquitatis consocios esse audivimus, ad vestram praesentiam evocantes, ab eis sub iure iurando veritatem diligentius exquiratis . . .» *Patrologia Latina.* Innocentii III. Opera omnia 214. 493—4.

[2] U. o. 502—3.

[3] Knauz: *Monumenta ecclesiae Strigonensis.* Tom. I. pag. 257—333. Robertus, qui etiam Rudbertus et Rupertus scribitur, e Leodiensi in Belgio Dioecessi oriundus, iam a. 1199. occurit in litteris Innocentii III., a quo mutilati regesti Pontificii crimine accusatur; si tamen Robertus ille, qui in litteris his Anglicus vocatur, idem cum nostro fuerit. Si ita; tunc eius criminis suspicione se certe purgavit; secus enim per varios dignitatum gradus summum in Hungaria sacerdotium vix umquam obtinuisset. A. 1207—1209. Praepositi Albensis et Cancellarii Aulae Regiae munere functus, eodem adhuc a.

fokról-fokra figyelemmel kísérhetjük «magister Robertus» emelkedését a legnagyobb egyházi méltóságig. II. András egy oklevele szerint 1207-ben székesfehérvári prépost, királyi kancellár.[1] Gyorsan emelkedett. Úgy látszik, nemcsak királya kegyét bírta, hanem a pápa bizalmát is. 1209-ben veszprémi püspök és mint ilyen, nagy szerepet játszott nemcsak egyházi, hanem politikai életünkben is. II. Endre király megbízásából 1212-ben Rómában jár az esztergomi és kalocsai érsek közötti egyesség megkötése céljából.[2] 1215-ben a lateráni zsinaton résztvett János esztergomi érsekkel és Uriás szentmártoni főapáttal, 1216-ban a veszprémi püspök pápai engedélyt nyer a magyar királyné megkoronázására,[3] amire — úgylátszik — nagy súlyt vetett, mert 1220-ban III. Honorius pápától ennek a jognak megerősítését kéri.[4] 1218 vagy 19-ben

---

1209. ad Vesprimiensem Cathedram promotus, eiusdem ecclesiae Electus scribitur stb.

A Robertus név nálunk ezidőben még ritka. 1183-ban Nicolaus, A. Episcopus Strigoniensis egyik levelében Robertus canonicust említ más kanonokokkal együtt. (Fejér: *Cod. Dipl.* II. 204.) Rubertus cantor 1213-ban fordul elő. *Cod. Dipl.* III. 146. Róbert pilisi apát 1217-ben Zala megyében. Békefi: *A pilisi apátság története.* Pécs, 1891. I. 241.

A pápai levélben említett P. mester esztegromi prépostnak és «Robertus Anglicus»-nak pályafutása szinte párhuzamos. 1199-ben mindketten Esztergomban vannak. P. mester 1202—4-ig kancellári és székesfehérvári prépost, Robertus Anglicus 1207—9-ig viseli ezt a tisztet. Az egyik (Péter) győri püspök, a másik (Robert) 1209-től veszprémi. Ők ketten kísérői a kalocsai érseknek külföldi útjában.

[1] Datum per manus Roberti, Albensis Praepositi, et Aulae Regiae Cancellarius. Fejér: *Codex Dipl.* III. l. 44. 47, 1208-ban (65), 1209-ben (83, 470). 1209-ben II. András oklevelein «per Magistri Thomae, Aulae Regis vice cancellarii . . .» 78, 80. Thomas, a későbbi egri püspök 1211-ben kancellár (107.)

[2] Katona: *Hist. Crit.* V. 137—50. Az év elején, esetleg 1211. végén lehetett Rómában, mert 1212 február havában (II. idus febr.) azt írja III. Ince pápa: «Inde siquidem fuit, quod venerabilem fratrem nostrum Vespremiensem episcopum, ad sedem apostolicam accendentem paterna benignitate suscepimus . . . U. o. 137.

[3] Fejér: *Codex Dipl.* III. l. 181—3.

[4] Fejér: *Cod. Dipl.* III. l. 299. A pápa levele így kezdődik: «Ex parte siquidem tua fuit nobis humiliter supplicatum . . .»

újra Rómában járt. A pápa 1218. március havában írt levelével maga elé idézi és Róbert a pápai parancs előtt meg is hajolt, bár a levelekből nem vehető ki Róbert római útjának pontos ideje.[1] Amikor pedig Bernát spalatói érsek halála után Guncellus-ra esik a választás, a pápa a veszprémi püspököt, a mi Róbertünket («quia Vener. F. nostrum Vesprimiens. Episcopum virum novimus circumspectum, de quo indubitatam fiduciam obtinemus»)[2] bízza meg Guncellus előéletének, hírének megvizsgálásával, a palliumot is Róbert útján küldi az új spalatói érseknek.[3] És amint III. Ince és III. Honorius pápák bizalmát bírta, éppúgy kegyeltje lehetett a magyar királynak is, ki ságorát, Berthold kalocsai érseket, Gertrud öccsét, külföldi zarándoklatra küldi a veszprémi és a győri püspök társaságában.[4] Mindezekből a csak idevetett vonásokból kiviláglik, hogy rendkívüli tudással, műveltséggel, külföldi összeköttetésekkel rendelkező, nagytekintélyű főpap ez a Róbert veszprémi püspök, bizalmasa a pápának és a magyar királynak is. Esztergomi érsekségének eseményei ismeretesek a történelemből: a kúnok megtérítése, az interdictum története, erdélyi útja és gazdag, hosszú életének más mozzanatai, melyek azonban már nem tartoznak ezen dolgozat kereteibe.

Mit tudunk Róbert veszprémi püspök, későbbi esztergomi érsek származásáról? Ez a kérdés tisztázásra szorul, mert az eddig vázoltakban éles ellentét észlelhető, melyet semmiképpen sem tudunk áthidalni. Robertus származásáról csakis Albricus trium-fontiumi cisztercita krónikája emlékezik meg. Szerinte a veszprémi püspök lüttichi származású, «de Leodiensi dyocesi natus».[5] III. Ince pápa ismeretes levele

[1] Fejér: *Cod. Dipl.* III. l. 258—9. (V. ö. III. Honorius levelét Róberthez 1220-ból «Ex parte tua fuit nostris auribus intimatum, quod cum olim tibi nostris dederimus litteris in mandatis . . . (Fejér: *Cod. Dipl.* III. l. 289—91.)

[2] Farlatus: *Illyrici Sacri Tom. Tert.* Venetiis 1765. 246—7.

[3] 1221-ben írja III. Honorius Róbert veszprémi püspöknek: «. . . palleum . . . per dilectum filium Nulcassium, Canonicum Spalatensem, tibi, *de quo gerimus fiduciam specialem*, duximus transmittendum.» Fejér: *Cod. Dipl.* III. l. 349.

[4] Fejér: *Cod. Dipl.* III. l. 166.

[5] In Hungaria magister Robertus Vesprimiensis, vir bonus et

1199-ből pedig «magister Robertus Anglicus»-nak nevezi. Az ellentét nyilvánvaló. Ha «Anglicus» a mi Róbertünk, nem lehet lüttichi származású. Ez a jelző az angol eredetet mutatja, amint ezt ebben a korban különösen a Párizsban tanuló angol klerikusoknál volt szokás megjelölni.[1] Egészen kivételes, ha ilyen jelzővel nem a származási országot, hanem a neveltetés helyét jelölték meg.[2] Hogyan magyarázzuk ezt az ellentmondást? Tudunk ugyan sűrű angol-flandriai kapcsolatokról a XI. század óta, ismerjük a flandriai telepeket Angliában, főleg Wales-ben II. Henrik korából, de olyanféle magyarázat, hogy a mi Róbertünk Angliába szakadt flandriai telepes leszármazottja volna, erőszakolt és valószínűtlen. Nem igen állhatna meg az a feltevés sem, hogy angol főiskolán — természetesen csak Oxfordról lehetne szó — nevelkedett és azért nevezték volna «Anglicus»-nak. Oxford iskolái hírben, látogatottságban e korban messze elmaradtak a párizsiak mellett, mint láttuk, maguk az angolok, főleg a tehetősebb nemes ifjak nem elégedtek meg Oxforddal: Párizs volt az angolok hagyományos és látogatott Alma Mater-je. Ha III. Ince levele Robertust «Anglicus»-nak nevezi, nem lehet semmiféle kétség, hogy angol volt, hisz ismerték Rómában, ott járt a pápai levéltárban P. magister, esztergomi préposttal együtt. Az «Anglicus» szó jelentését, Robertus angol származását, nem lehet kétségbe vonni. Milyen egyéb okból nevezték volna «Anglicus»-nak?

Abból a feltevésből kiindulva, hogy az «Anglicus» jelző hitelesebb tanúság Robertus származása mellett, mint Albricus krónikája, magyarázatát keressük a krónikás tévedésé-

---

religiosus de Leodiensi dyocesi natus, factus fuerat archiepiscopus Strigoniensis. *Mon. Germ. Script.* XXIII. 920. Ad a. 1227. V. ö. *Emonis Chronicon.* Mon. Germ. Script. XXIII. 511.

[1] Lásd erre nézve Bulaeus: *Hist. Paris. Univ.* és Oudini: *Commentarii de Script. Eccles.* című műveit. Sem Bulaeus, sem pedig Oudin műveiben nem találtam semmiféle életrajzi adatot, amelyet a mi Robertus Anglicusunkra lehetne vonatkoztatni. A Charturlarium Universitatis Parisiensis szintén nem árul el semmit sem.

[2] Pl. Post hunc Reginaldus, natione Anglus, sed sicut educatione et cognomente Lumbardus . . . *Mon. Germ. Script.* XVII. 32.

nek, bár tudjuk, hogy a sokalakú földrajzi fogalmak, különösen a városok nevei mily gyakran téveszteték meg a középkori események feljegyzőit. Valószínűnek tartjuk, hogy itt is ilyen tévedésről van szó. Honnan kaphatta Albricus magyarországi értesüléseit? Tudjuk róla, hogy trium-fontiumi cisztercita volt. De azt is tudjuk, hogy a «Keletről betelepült rokonnépek megtérítése királyaink elsőrangú törekvése volt, akik ezen cél megközelítésére a ciszterciekat is felhasználták».[1] Az 1232. évben a ciszterci nagykáptalan visitatorokul a clara-vallisi és trium-fontiumi apátokat rendelte ki, akiknek meghagyta, hogy mind Pilisen, mind Pásztón vizsgálatot tartsanak.[2] Ugyanazon időben jött a praenestei püspök, mint a pápa legátusa. A ciszterci rend tagja volt, ki több évet töltött a trium-fontiumi kolostorban. 1232. október havában meghagyta neki a pápa, hogy vizsgálja meg a Szent Margitra vonatkozó csodák alaposságát. «Hozzá fordultak mindazon számtalan perekben, melyek püspökségek, káptalanok, apátságok közt annyi idő óta fennforogtak.»[3] IV. Béla 1235-ben a bélakúti apátságot is egyenesen Trium-Fontiumból kikerült rendtagokkal telepíti be. Ezekből tehát azt láthatjuk, hogy az a kapcsolat, mely a szentgotthárdi cisztercita kolostor óta amúgy is megvolt Trium-Fontiummal, újabbakkal gazdagodott a XIII. század harmincas éveiben. Nem a véletlen műve, hogy épp a «belga» krónikában olvasunk a kúnok megtérítéséről Róbert esztergomi érsek által.

A leodiensi származást tán a krónikások hiányos földrajzi ismereteiből, esetleges tévedéséből magyarázhatjuk. Hisz másként nehezen tudnók megérteni a krónikákban a sok ellentmondást földrajzi fogalmaknál.[4] De ép a «leodiensis» szónál volt némely megtévesztő momentum lehetséges. Hasonló alakú városnevet többet is nevezhetünk meg e kor-

[1] Békefi: *A pásztói apátság története.* 53.

[2] U. o. 61.

[3] *Magyar Nemzet Története* II. 431. Marczali H. Szent Erzsébet szentté avattatásáról l. Albericus Trium-Fontium. *Mon. Germ. Scr.* XXIII. 937.

[4] V. ö. Diceto tévedését 9. l.

ból. Ott van pl. Leodonium vicus,[1] a mai Lons-le-Sonnier francia város, — az angol Leeds régi formájával: Loiden. dioc. (Ledesia),[2] az angol Ludensis apátság, ahol szintén, éppúgy, mint Leeds-ben, cisztercita kolostort találunk.[3] Azután meg a középangolban a «leod» szó számtalan tulajdonnévnek első tagja,[4] bármint volt is, sokkal könnyebben tudjuk a krónika tévedését megérteni, mint az oklevélszámba menő pápai levél jólértesültségében kétkedni. Ismételjük, Róbertet Rómában személyesen ismerték, amint a levéltárban elkövetett szabálytalanság esete mutatja, és így a hitelesebb adat alapján «Anglicus»-nak, angol származásának tartjuk.

Feltevésünk az itt említetteken kívül arra a történiai háttérre is támaszkodik, melynek rövid vázlatát az első fejezetben kíséreltük meg. Amikor a középkor századaiban egyetlen egy példát sem tudunk angol klerikusnak Magyarországon való megtelepedéséről,[5] feltűnő, hogy épp akkor találkozunk egy fokozatosan a legfelsőbb egyházi méltóságig eljutott «Anglicus»-sal, amikor az angol királynénak nevelt és megkoronázott Margit Magyarország királynéja. Ez nem véletlen találkozás. Azt hiszem, nem tévedünk, ha feltesszük, hogy Robertus Anglicus, a fiatal párizsi magister, Margit fényes és nagyszámú kíséretéhez tartozott. Láttuk, hogy Margit-

[1] *Mon. Germ. Script.* XV. II. 815.

[2] *Kirchliches Handlexikon.* München 1912. V. ö. Graesse: *Orbis Latinus.*

[3] Louthparc (Ludensis abb.) nobilis illa abbatia, prope Ludam urbem, in agro et diocesi Lincolniensi in Anglia sita, Alexandro hujus sedis episcopo, originem debuit, qui fundum Haverholm, ad constituendum novum monasterium a 1137 abbati Fontium (de linea Clarae-vallis) commisit. *Orig. Cisterc.* Tom. I. Vindobone 1877. 56. A mai Leominster régi alakja: Leonense, stb.

[4] W. G. Searle: *Onomasticon Anglo-Saxonicum* (A list of Anglo-Saxon Proper Names from the time of Beda to that of King John.) Cambridge 1897.

[5] Egy másik Robertus Anglicus, a Korán híres fordítója a XII. század első felében Dalmácián át zarándokolt Görögországba és Sziriába. Spanyolországban halt meg. L. *Dict. of Nat. Biogr.* és Oudini: *Comment.* II. 1160.

nak még özvegysége harmadik évében is, mikor már a távoli Magyarországba készült, környezetében normannok és angolok is voltak. Nem természetes az a következtetés, hogy a volt angol királyné udvarában az angol clericus familiaris sem hiányzik, és hogy éppen a mi rejtélyes származású Róbertünknek jutott ez a szerep? A magyar király udvarában keressük Robertus Anglicus-t III. Béla korában, Esztergomban találja a pápai levél 1199-ben, székesfehérvári prépost és kancellár korában ismét a magyar király udvarában van 1207—9-ben, ezután meg a clericus familiaris oly sokszor ismétlődő pályafutása következik: püspökség, főpapi hatalom. Hogy a királyi udvarral az összeköttetést még később is ápolta, az IV. Béla okleveleiből látszik. István fiát is az ősz, nagytekintélyű Róbert érsek keresztelte meg.[1] Három királyi nemzedéket ismert, szolgált és néha irányított Róbert.

Azt nem keressük és nem is kereshetjük, milyen része volt a veszprémi püspöknek az Aranybulla szerkesztésében. Ebben a korban a későbbi esztergomi érsek kétségtelenül egyik legtekintélyesebb tagja a magyar püspöki karnak. Mint főpap, mint széles látkörű államférfi bizonyára figyelemmel kísérte az angliai eseményeket is. Bármit rejtsen is régi «Anglicus» jelzője, ebből a jelzőből magából is személyes érdeklődésre következtethetünk nála az angolországi viharok, az angol király és érsek közötti harcok iránt. Rómában személyesen — de a Rómába küldött és onnan érkező követek útján is — bizonyára volt alkalma értesülni arról, ami Londonban és Canterburyben történt. Nehéz elképzelni, hogy ez a világlátott «Anglicus» államférfi a Magna Carta körüli harcokról, magáról a híres szabadságlevélről is ne értesült volna. 1215-ben a lateráni zsinaton résztvett Rómában. Hónapokig ott van ugyanakkor Langton canterbury-i érsek, a Magna Carta szerzője. A zsinaton — mint láttuk — vihart keltett az angol kérdés is, az újból kiéleződött harc

[1] Archiepiscopus autem Strigoniensis Robertus puerum baptizavit, quem Stephanum nominavit ob memoriam sancti regis Stephani, primi in partibus illis a beato Alberto baptizati. Qui archiepiscopus senex et emericus peracta quindena mortuus est et ad celestia translatus. *Mon. Germ. Script.* XXIII. *Chronica Albrici.* 947. 1239. évhez.

király és érsek között. Nem tudott volna mindezekről Róbert, és vajjon a lehetetlenségek közé tartozik-e, hogy a mi «Anglicus» főpapunk és János esztergomi érsek is tán még személy szerint is megismerkedett a híres canterbury-i érsekkel?

Fraknói szerint Róbertnek «nagy része van az Aranybulla létrehozásában.»[1] Ha a visszafelé való következtetésnek van alapja, akkor ezt az állítást el lehet fogadni. Ismeretes, hogy az esztergomi érsek az Aranybullát megújíttatta, azt is tudjuk, hogy IV. Bélát megeskette az Aranybulla rendelkezéseinek megtartására: «Noveritis nos litteras juramenti domini Bele regis super forma compositionis servande inter venerabilem dominum Jacobum prenestinum electum, Apostolicae sedis legatum et dominum Andream, Illustrissimum regem, patrem nostrum, quondam facte, et nuper solempni sacramento et aurea bulla firmate, iuravimus in hunc modum . . .[2]

Az Aranybulla szemében ugyanolyan jogforrás lehetett, mint a canterbury-i érseknek a Magna Carta. Párhuzamot nem vonhatunk és aligha beszélhetünk az Aranybulla Langton-járól, — de hogy az Aranybulla szerkesztésében egyik főrészes lehetett, az tán nem is túlságosan merész záró következtetése mindannak, amit Robertus Anglicus-ról tudunk.

Megállapításaink összefoglalása előtt az angol és magyar érintkezések még egy mozzanatát emeljük ki az ismeretlenség homályából. 1220-ban, ötven évvel a híres canterbury-i érsek meggyilkolása után, nagyszabású, az egész művelt keresztény világra szóló ünnepély volt Canterburyban: Thomas à Becket porladozó csontjait helyezték az eddiginél méltóbb helyre örök nyugalomra. Egykorú feljegyzésekből jól ismerjük az ünnepély rendkívüli kereteit. Oly számosan zarándokoltak oda, hogy a közeli falvakban sem lehetett már helyet kapni. Sátrakban, a szabad ég alatt tanyáztak az áhítatos zarándokok ezrei. A kontinensről is igen sokan mentek Canterburybe, egyháziak, világiak egyaránt. Egy angol krónika az egyházi főméltóságok közül hármat említ, kik a

[1] *Mon. Eccles. Vespr.*
[2] Fejér: *Cod. Dipl.* III. 2. 1233-ban.

hosszú utat megtették, hogy jelen legyenek a kegyelet ünnepén: Pandulph pápai legátus, kinek szerepét a Magna Carta körüli harcokban már ismerjük, Vilmos rheimsi érsek és egy magyar érsek is. Ezt a magában véve is érdekes adatot Walter de Coventry krónikájában találjuk, egy régebbi feljegyzésekből kompilált gyüjteményben, mely azonban némely korszakra nézve (1170—7 és 1201—25) forrásaiban sehol nem található anyagot tartalmaz és ennyiben értékes kiegészítése e korok krónikáinak. Walter de Coventry előadását szó szerint közöljük:

«Ad *A.* 1220. Eodem etiam die (jún. 28.)... rex festinus apud Cantuariam iter direxit, quia instabat dies, quo beati Thomae, ejusdem civitatis archiepiscopi et martyris gloriosi, corpus de tumulo levaretur et in faretro decenter collocaretur.

Die igitur proxima post octavas apostolorum, scilicet nonis Julii, quae illo anno die Martis contigit, praesente domino Pandulpho apostolicae sedis legato, et rege Anglorum Henrico praesentibus etiam tribus archiepiscopis, scilicet, Remensi, Cantuariensi et *uno de Ungeria*, astantibus decem et septem episcopis, sed et aliis ecclesiarum praelatis atque magnatibus, qui tam de Anglia quam de omnibus fere mundi partibus cum plebe innumerabili confluxerant, translatus est beatus Thomas martyr Cantuariensis archiepiscopus quintus ante venerabilem Stephanum qui ejus translationem procuravit, anno martyrii ipsius L^mo^... Dominus vero papa omnibus qui in hac die translationiis beati Thomae martyris ob reverentiam ipsius Cantuariam venerant, vel infra XV. dies sequentes venturi essent, XL. dies de injuncta poenitentia relaxavit; similiter et legatus suus XL. dies, quilibet etiam trium archiepiscoporum XL; sed et singuli episcoporum XX. dies indulserunt...»[1]

Ezek szerint a magyar érsek jelen volt azon a messzeföldön híres ünnepen, melyet Stephen Langton rendezett Canterburyben. Vendége volt a Magna Carta szerzőjének két

[1] Memoriale Walteri de Conventria. Script. Rer. Brit. 58. II. 245—6.

évvel az Aranybulla kiadása előtt, együtt volt az angol érseki városban Pandulph pápai legátussal, ki a Magna Carta kiadását tanácsolta János királynak és azután — mint említettük — a nagy szabadságlevél egy példányát Rómába vitte, — lehet-e kételkednünk abban, hogy a magyar érsek, ha eddig nem, akkor most ismerte meg a Magna Cartát szerzőjével, Langtonnel való személyes érintkezése alkalmából?

*

Fejtegetéseink végéhez értünk. Megmaradtunk a bevezetésben kifejezett célunk mellett: csupán csak az angol és magyar érintkezések keretein belül kerestünk választ arra a kérdésre, hogy az Aranybulla szerzői ismerhették-e a Magna Cartát. Megállapításaink szerint főpapjainknak — János esztergomi érseknek, Róbert veszprémi püspöknek és Uriás szentmártoni főapátnak — már egy félévvel a nagy angol szabadságlevél kiadása után lehetett alkalmuk a lateráni zsinaton a Magna Carta körüli harcokról s magáról a híres szabadságlevélről értesülniök. A keresztes hadjárat — Damietta hosszas ostroma — néhány év mulva ismét oly személyes érintkezés lehetőségét adta magyar főpap — Tamás egri püspök — és angol bárók között, mely színte kétségtelenné teszi a Magna Carta tartalmának, szellemének megismerését magyar részről. Egy évvel később egy magyar érsek angliai utazása teremt és mélyít kapcsolatot a Magna Carta szerzőjével Canterburyben, egyház és állam között dúló harcok e híres színterén . . . Az Aranybulla három főpapjáról a vázoltak alapján tudjuk, hogy az angol szabadságlevelet, az angol alkotmányosság e klasszikus metszésű alapkövét kétségtelenül volt alkalmuk megismerni, tanulmányozni. Az Aranybulla szerkesztésénél, megvitatásánál e három prelátusunk szeme ne esett volna az angol szabadságlevélre, a magyar alkotmányos szabadságok kodifikálásakor ne plántálódott volna át egy-egy gondolat a Magna Cartából? Ugyanakkor azonban fennáll bizonyos rokonsági kapcsolat is az Árpád-ház és Plantagenet-dinasztia között (nem szabad elfelejtenünk, hogy II. Endrének mostohaanyja angol királyné

volt valamikor), a Párizsból hazakerülő klerikusok pedig nemcsak a francia, hanem — bár szerényebb mértékben — az angol szellem gazdagodásával is tértek haza. E nagy, termékeny hatások mellett nem természetes-e, ha Nyugatról származtatjuk az Aranybulla új gondolatait, főleg az ellentállás jogának eszméjét? és anakronizmus-e, ha az Aranybullában megnyilatkozó angol szellemről beszélünk? És ki közvetíthette volna jobban ezt az előttünk amúgy sem teljesen ismeretlen új szellemet, mint az angol származású főpap, a nagyműveltségű «Robertus Anglicus»?

Azt hiszem, adalékaim némi kis fényt fognak vetni e gondolatokban, művelődési hatásokban oly gazdag kornak egy sokat vitatott kérdésére. És jogunk van a részletkutatás világánál mélyebb és változatosabb szellemi életet sejteni, mint amilyent ismerünk. Távoli homályba burkolt korokkal úgy vagyunk, mint a metafizikai világgal: gazdagabbak, rejtélyesebbek, mint amilyeneknek képzeljük. Tán azokra is illik Hamlet szava:

> There are more things in heaven and earth Horatio,
> Then are dream'd of in your philosophy.

FEST SÁNDOR.

Felelős kiadó: FEST SÁNDOR. — Franklin-Társulat nyomdája.